

กระบวนการร่วมสร้างสรรค์หนังใหญ่ วัดบ้านดอน: การสร้างงานศิลปะ ร่วมสมัยของชุมชน

The co-creation process of Wat Bandon's Shadow
Puppets: Fostering contemporary Arts in the community

(Received: 3 April 2024; Revised: 6 August 2024; Accepted: 27 August 2024)

นพพล จำเริญทอง ^[1]

Noppon Jamreantong

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลงานวิจัยเรื่อง “การสร้างการแสดงในฐานะวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อชุมชน: กรณีศึกษาการสร้างสรรคหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร” มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อสร้างสรรคการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแสดงโดยรวมรวบรวมข้อมูลการแสดงหนังใหญ่วัดบ้านดอนจากการสัมภาษณ์ การทดลองสร้างสรรค์ทำต้นและการเชิดหนังโดยผู้วิจัย การนำผลการทดลองจากห้องปฏิบัติการนำกลับไปให้ศิลปินตรวจสอบและดำเนินการปรับปรุงบทเพื่อใช้ในการแสดง ผลจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยค้นพบแนวทางในการทำงานร่วมกับศิลปินหนังใหญ่วัดบ้านดอนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) ดังนี้

1) การสร้างบท บทที่ใช้ในการแสดงมาจากการดัดแปลงนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณีโดยเลือกตอน สุดสาครจับม้านิลมังกร โดยมีตัวละครสุดสาครเป็น ตัวละครหลัก (Protagonist) ตัวละครม้านิลมังกรเป็นตัวละครประทะ (Antagonist) ตัวละครพระฤๅษีเป็นตัวละครสนับสนุน (Supporting Character) และมีเหล่า ตัวละครสัตว์ทะเลประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวละครหมู่มวล (Ensemble)

^[1] อาจารย์วิชาเอกนาฏศิลป์ สาขาคันตรีและการแสดง, คณะดนตรีและการแสดง, มหาวิทยาลัยบูรพา
Lecturer in Dance, Department of Music and Performing Arts, Faculty of Music and Performing Arts,
Burapha University

2) การทดลองออกแบบการเต้นและการเชิดหนังชุด สดสาครจับม้านิลมังกร โดยมีการสร้างหนังใหญ่จำนวน 3 ตัว ได้แก่หนังสดสาคร หนังม้านิลมังกร และหนังสดสาครจับม้านิลมังกร ผู้วิจัยเป็นผู้ออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังโดยกำหนดแนวคิดการเชิดหนังรูปแบบการเต้นคู่ (Pas de deux) เพื่อใช้แสดงศักยภาพของนักเชิดหนังใหญ่ ผู้วิจัยเลือกใช้การจับ การไล่จับ การวิ่งไล่ การใช้กำลัง การชก การต่อสู้นำมาออกแบบท่าเต้นและการเชิด

3) การนำงานสร้างสรรค์จากการทดลองไปฝึกปฏิบัติการแสดงร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน และนำบทที่ได้จากการวิจัยนำกลับไปให้ศิลปินหนังใหญ่วัดบ้านดอนตรวจสอบโดยมีอาจารย์อำไพ บุญรอด หัวหน้าคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนให้คำแนะนำเพื่อปรับบท การบรรจุบทเพลงเพื่อให้บทและการออกแบบการเชิดหนังใหญ่ตามแนวทางของผู้วิจัยมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการแสดงได้ตามแบบฉบับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนโดยมีนายมานะ ล่วงพันธ์และนายอรุณพล เจริญกรายเป็นผู้ควบคุมการฝึกซ้อมและกำกับการแสดง ผลงานการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยนี้เปิดการแสดงสำหรับผู้เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดบ้านดอนและมีการจัดการแสดงภายในชุมชนเพื่อให้ผู้ชมในชุมชนมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนและกลายเป็นความร่วมมือของชุมชน

คำสำคัญ: หนังใหญ่วัดบ้านดอน, หนังใหญ่ร่วมสมัย, พระอภัยมณี

Abstract

This article is part of the research project titled “Performance Creation as a Creative Cultural Endeavor for the Community: A Case Study of Contemporary Shadow Puppetry in Phra Aphai Mani—The Episode of Sudsakorn Catching Ma Nil Mangkon.” The study aims to collaboratively develop a contemporary shadow puppet performance with the Wat Ban Don shadow puppet troupe in Rayong Province. A practice-based research methodology in the performing arts was employed, incorporating data collection through interviews, experimental choreography, and puppetry techniques conducted by the researcher. The outcomes from the laboratory phase were reviewed and refined

in consultation with traditional artists, leading to script revisions for the final performance.

The research findings present a co-creative process with the traditional artists, who are cultural custodians, through three key stages:

1. Script Development: The script was adapted from the renowned Thai poetic epic Phra Aphai Mani, specifically the episode Sudsakorn Catching Ma Nil Mangkon. The characters include the protagonist (Sudsakorn), the antagonist (Ma Nil Mangkon), a supporting character (the hermit), and an ensemble of various sea creatures.

2. Choreographic and Puppetry Experimentation: Three shadow puppets were crafted—Sudsakorn, Ma Nil Mangkon, and Sudsakorn catching Ma Nil Mangkon. The researcher designed choreography based on the concept of pas de deux to highlight the dynamic interplay between characters. The movement vocabulary featured chasing, pursuit, grappling, forceful engagement, riding, and combat.

3. Collaborative Rehearsals and Performance: The experimental materials were integrated into rehearsals with the Wat Ban Don troupe. The script was refined under the guidance of Master Ampai Boonrod, the troupe's leader, with musical elements incorporated to align the choreography with the troupe's stylistic traditions. Mr. Mana Luangpon and Mr. Akkarapon Choengkrai supervised rehearsals and stage direction.

The final performance was presented to audiences at the Wat Ban Don Shadow Puppet Museum and in local community venues. These performances aimed to foster community engagement and cultural continuity through contemporary adaptation.

Keywords: Melody Extraction, Frequency Analysis, Musical Note

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

หนังสือวัดบ้านดอนเป็นมหรสพประจำท้องถิ่นชุมชนเชิงเนิน จังหวัดระยอง ที่ได้รับการฟื้นฟูและอุปถัมภ์จากวัดบ้านดอนจนสามารถพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชน ปัจจุบันคณะหนังสือวัดบ้านดอน จังหวัดระยองอยู่ในความดูแลของครูอำไพ บุญรอดซึ่งเป็นหัวหน้าคณะหนังสือวัดบ้านดอน โดยมีนายมานะ ล่วงพันธ์ และนายอัศรพล เชิงกรายเป็นผู้ควบคุมการฝึกซ้อม การออกแบบหนังสือและการออกแบบการแสดงหนังสือวัดบ้านดอน นอกจากนั้นยังมีการจัดระบบการฝึกซ้อมและการบริหารจัดการแสดงจนเกิดเป็นองค์ความรู้การเชิดหนังสือใหญ่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของคณะหนังสือวัดบ้านดอน ในปี พ.ศ. 2555 ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินคณะทำงานในงานวิจัยเรื่อง หนังสือร่วมสมัยวัดบ้านดอน กระบวนการทำงานวิจัยในครั้งนั้นผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการทำงานด้านการฝึกหัดการเดินโขนและการออกแบบลีลาโดยใช้การเดินโขนประกอบกับการเชิดหนังสือใหญ่เพื่อ สร้างอัตลักษณ์ของหนังสือที่ภาคภูมิและยั่งยืนจากกระบวนการสร้างสรรค์การแสดงแบบที่มีผู้กำกับ การแสดงในการทำงานและมีการใช้แบบฝึกหัดด้านการแสดงเข้ามาปรับใช้เพื่อพัฒนานักแสดงและสร้างทัศนคติแนวคิดของนักแสดงหนังสือให้มีความมุ่งมั่นมีความเข้าใจในตัวละครและการฝึกหัดโขน นาฏศิลป์ไทย มวยโบราณเพื่อนำมาสร้างอัตลักษณ์การเล่นหนังสือร่วมกับคณะหนังสือวัดบ้านดอนจากการทำงานร่วมกับคณะหนังสือวัดบ้านดอนในครั้งนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความผูกพันและยังคงติดต่อประสานงานสร้างความร่วมมือด้านการแสดงกับคณะหนังสือวัดบ้านดอนมาโดยตลอด ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำแนวทางการศึกษาหนังสือวัดบ้านดอนจากการวิจัยของพันพิสสา รูปเทียน (2556, หน้า 37) โดยได้ศึกษาประวัติหนังสือคณะวัดบ้านดอนโดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อการวิจัยการแสดงหนังสือร่วมสมัยวัดบ้านดอน โดยได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของคณะหนังสือวัดบ้านดอน จังหวัดระยองไว้ว่า หนังสือวัดบ้านดอนไม่ใช้การแสดงดั้งเดิมของชาวจังหวัดระยองแต่เกิดมาจากเจ้าเมืองระยองคือ พระยาศรีสมุทรโภคชัยโชคชิตสงคราม (เกตุ ยมจินดา) ได้ซื้อตัวหนังมาจากจังหวัดพัทลุงและจ้างคนมาฝึกสอนการเชิดหนังสือแก่คณะหนังสือที่จัดตั้งขึ้นต่อมาเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองและมีการแสดงแบบใหม่เช่นหนังญี่ปุ่น (ภาพยนตร์) หนังสือจึงค่อย ๆ เสื่อมความนิยมและถูกเก็บเอาไว้ที่วัด

ตามความเชื่อว่าหนังใหญ่เป็นของสูงทำจากหนังวัวหนังควาย ครูแรงไม่ควรเก็บไว้ที่บ้าน หนังใหญ่วัดบ้านดอนจึงฝังตัวอยู่ที่วัดบ้านดอนตั้งแต่ต้นจวบจนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 เมื่อรัฐบาลมีนโยบายให้แต่ละตำบลส่งการแสดงท้องถิ่นเข้าประกวดหนังใหญ่วัดบ้านดอนจึงถูกรื้อออกมาจากกรุและพบว่าสภาพหนังใหญ่ที่พอจะขีดได้มีอยู่ไม่มากและที่เป็นปัญหาคือผู้ขีดที่เหลืออยู่มีอายุมากทำให้การสืบสานการแสดงหนังใหญ่เป็นไปด้วยความลำบากไม่ได้มีการฝึกฝนกันอย่างจริงจัง อาสาสมัครที่มาฝึกหนังก็ไม่เคยเห็นการขีดหนังแบบโบราณจึงทำไปตามคำบอกเล่าของครูหนังรุ่นเก่า ดังเช่นเดียวกับที่ครูอำไพ บุญรอด (สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม พ.ศ.2565) ได้เล่าถึงประวัติของหนังใหญ่วัดบ้านดอนไว้ว่า เมื่อปี พ.ศ. 2431 พระยาศรีสมุทรโภคชัยโชคชิตสงคราม เจ้าเมืองระยองได้ซื้อตัวหนังชุดหนึ่งมาจากพัทลุงมีหนังเจ้า ชุตเบิกโรงรามเกียรติ์ ตอนศึกพรหมาศ ทศกัณฐ์สั่งเมือง สีดาลุยไฟ กำเนิดสองกุมาร ปล่อยม้าอุปการและพระพรตและพระสัตรีตรบพระมงกุฎ-พระลบทางวัดจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เก็บรักษาหนังชุดเก่าเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนทั่วไปด้วย ปัจจุบันคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนได้ริเริ่มการพัฒนาการแสดงหนังใหญ่จากเดิมที่มีการแสดงเรื่องรามเกียรติ์เพียงเรื่องเดียว แต่ขณะนี้ได้ริเริ่มสร้างสรรค์การแสดงหนังใหญ่จากวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้สอบถามความคิดเห็นจากครูอำไพ บุญรอดซึ่งท่านเป็นผู้ดูแลควบคุมคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยองถึงแนวทางการพัฒนาศิลปะการแสดงหนังใหญ่เพื่อสามารถนำไปใช้ในการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ได้ นอกจากการแสดงเรื่องรามเกียรติ์แล้วนั้นครูอำไพได้กล่าวถึงวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ที่มีคุณค่าต่อความรู้สึกและเป็นความภาคภูมิใจต่อบทบาททางศิลปะและวัฒนธรรมที่ปรากฏบนคำขวัญของจังหวัดระยองว่า “ผลไม้รสล้ำ อุตสาหกรรมก้าวหน้า น้ำปลารสเด็ด เกาะเสม็ดสวยหรู สุนทรภู่กวีเอก” ผู้วิจัยจึงมีความต้องการสร้างสรรค์หนังใหญ่ร่วมสมัยจากบทละครเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร

แรงบันดาลใจสำคัญในการสร้างสรรค์หนังใหญ่ร่วมสมัยครั้งนี้คือ ความต้องการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแสดงโดยมุ่งเน้นการศึกษาและฝึกปฏิบัติสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ไทยและการแสดงหนังใหญ่ร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรมหรือบุคคลข้อมูลในฐานะศิลปินหรือปราชญ์ชาวบ้านที่นักวิจัย

ต้องการศึกษาเพื่อออกแบบกระบวนการสร้างสรรค์ร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน ผู้วิจัยมั่นใจว่าผลการวิจัยด้านนาฏศิลป์ไทยครั้งนี้สามารถสื่อสารความคิด รูปแบบการแสดงหนังใหญ่ที่มีเทคนิคการเต้น การเล่าเรื่องที่มีความแตกต่างจากฉบับดั้งเดิมที่ยังคงเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยมีความอิสระในการสร้างสรรค์งานตามภูมิรู้และความชำนาญโดยศึกษาองค์ความรู้และเทคนิคการแสดงของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน และมีเจตจำนงมุ่งมั่นให้ผลงานวิจัยในครั้งนี้นำไปใช้ประโยชน์ได้เพื่อนำไปใช้เป็นการแสดงชิ้นใหม่ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนที่พัฒนามาจากภูมิรู้และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของตนเองโดยสามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์องค์ความรู้ทางวิชาการและสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนด้วยผลงานศิลปะร่วมสมัยจากงานวิจัยศิลปะภายในชุมชนได้

2. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1.1 สร้างสรรค์การแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกรร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน

2.2 ขอบเขตการวิจัย

2.2.1 บทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกรดัดแปลงบทจากนิทานคำกลอนของสุนทรภู่เรื่อง พระอภัยมณีโดยมีนายอครพล เจริญรายและนายมานะ ล่วงพันธ์เป็นผู้ช่วยวิจัยและร่วมสร้างสรรค์ผลงาน

3. กรอบแนวคิดของการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย การสัมภาษณ์และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย นำข้อมูลมาจัดลำดับความสำคัญตามหัวเรื่องเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์และนำมาใช้สร้างสรรค์ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ศึกษานิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี โดยใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลออนไลน์ของห้องสมุดดิจิทัลวชิรญาณ (<https://vajirayana.org>) จากต้นฉบับ พระอภัยมณีพิมพ์ครั้งที่สิบหก พ.ศ. 2544 สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2507 เพื่อนำมาใช้ในการดัดแปลงบทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัย

4.2 วิธีที่ใช้ในการวิจัย

4.2.1 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ครูอำไพ บุณรอด, นายอครพล เจริญ, นายมานะ ล่วงพัน และนักแสดงคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนเพื่อเป็นข้อมูลและการตรวจสอบผลงานวิจัยและการสร้างสรรค์ผลงาน

4.2.2 การฝึกซ้อมในห้องปฏิบัติการ ผู้วิจัยทำการทดลองสร้างสรรค์การเชิดหนังใหญ่กับนิสิตวิชาเอกนาฏศิลป์ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อค้นหาเทคนิคการเชิดหนังก่อนนำไปการทำวิจัยปฏิบัติการร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน

4.2.3 การสร้างสรรค์ร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน ผู้วิจัยนำผลการทดลองจากห้องปฏิบัติการนำไปให้ครูอำไพ บุณรอดตรวจสอบ เมื่อนำมาปรับแก้ตามคำแนะนำจึงนำบทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยไปสร้างสรรค์ร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนโดยการควบคุมและช่วยกำกับการแสดงโดยนายอครพล เจริญ

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับความสำคัญของหัวเรื่องและกรอบแนวคิดทฤษฎีตามผู้วิจัยศึกษา ดังนี้

- แนวทางการเชิดหนังใหญ่ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน
- การดัดแปลงบท, การวิเคราะห์ตัวละคร, การลำดับเรื่อง, การบรรจเพลงที่ใช้สำหรับการแสดง
- การออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่, แนวคิดการออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่จากบทหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนสุตสาครจับม้านิลมังกร

4.4 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร การวิเคราะห์ การทดลอง สร้างสรรค์ให้ครูอำไพ บุญรอด หัวหน้าคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนเป็นผู้ให้คำแนะนำ ตรวจสอบข้อมูลและที่ปรึกษาในการสร้างสรรค์พร้อมร่วมแสดงความคิดเห็น คำแนะนำ และแนวทางการพัฒนาผลงาน

4.5 การนำเสนอข้อมูล

4.5.1 ผู้วิจัยนำผลงานการทดลองสร้างสรรค์การเชิดหนังใหญ่สุดสาคร จัปมานิลมังก์รูปแบบการเดินคู่ (Pas de deux) โดยนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ ในงานประชุมวิชาการ “Music and Performing Arts for SDGs Goals วันที่ 24 สิงหาคม 2566 ณ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

4.5.2 ผู้วิจัยนำเสนอผลงานวิจัยการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนสุดสาครจัปมานิลมังก์ ณ โรงละครหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2567 และ วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2567

5.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 การสร้างอัตลักษณ์การแสดงใหม่จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของหนังใหญ่ วัดบ้านดอนเพื่อใช้ในการแสดงจากวรรณกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่

5.2 การสร้างเทคนิคการแสดงหนังใหญ่จากตัวละครที่แตกต่างจากตัวละคร ในวรรณกรรมรามเกียรติ์

5.3 ส่งเสริมการเรียนรู้แนวทางการแสดงหลากหลายและสร้างงานร่วมสมัย ภายในชุมชนวัดบ้านดอน จังหวัดระยอง

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำหน้าที่ 2 ส่วนได้แก่ 1) การสร้างสรรค์องค์ประกอบ การแสดงคือ การสร้างสรรค์บท ดนตรีและการทดลองออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่ 2) การจัดกระบวนการสนับสนุนและพัฒนาผลงานการแสดงโดยเป็นผู้ร่วมสังเกตการณ์และบริหารจัดการด้านการแสดงเพื่อทำงานร่วมกับศิลปิน คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการฝึกร่างกายและทักษะ การเชิดหนังใหญ่ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนโดยมี นายอครพล เจริญกรายเป็น

ผู้ฝึกสอนและออกแบบท่าเต้น ประเด็นที่น่าภาคภูมิใจคือ นักแสดงเชิดหนังของ คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 5 - 30 ปี นักเชิดหนังที่มาฝึกฝน ทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่เป็นเยาวชนอายุระหว่าง 5 - 18 ปี โดยมีกระบวนการพัฒนา และการฝึกร่างกายนักแสดง ดังนี้

1. การเตรียมร่างกาย คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนมีกำหนดฝึกซ้อมการเชิดหนังใหญ่เป็นประจำในช่วงเย็นสำหรับเยาวชนในเขตตำบลเชิงเนินที่มีความสนใจในการแสดงหนังใหญ่ประจำชุมชนวัดบ้านดอน โดยปกติจะเริ่มฝึกซ้อมตั้งแต่เวลา 18.00 น. ถึง 19.30 น. สัปดาห์ละ 3 วันโดยมีกำหนดวันฝึกซ้อมเป็นประจำในวันจันทร์ พุธและวันศุกร์ ในกรณีที่มีการแสดงพิเศษนักแสดงเยาวชนจะได้รับการประสานงานแจ้งรายละเอียดเพื่อเตรียมการและจัดตารางการแสดงให้ในแต่ละคนที่ได้รับมอบหมายเข้าร่วมแสดง โปรแกรมการฝึกซ้อมจะกำหนดโดยนายอัครพล เจริญกรายโดยใช้แบบฝึกหัดต่าง ๆ เพื่อเตรียมร่างกาย ฝึกความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ขา แขน การทรงตัว เป็นต้น

รูปภาพที่ 1 - 3 การฝึกร่างกายท่าทางการเชิด
ที่มา: ผู้วิจัย

2. การฝึกการเชิดหนัง หลังจากการเตรียมร่างกายเพื่อเตรียมความพร้อมของร่างกายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การฝึกนักเชิดของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน จะเลือกใช้แบบฝึกหัดเพื่อฝึกทักษะ เทคนิคการใช้ร่างกายในการเชิดหนังใหญ่ที่เป็นแนวทางการแสดงเฉพาะเช่น การโย้ การดิ่ง การเหินยวการย่อเท้า การกระโดด การหมุนตัว การออกท่าการขึ้นลอย การสู้รบ เป็นต้น และหลังจากที่ฝึกการเชิดหนังให้นักเชิดหนังเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงเริ่มซ้อมการแสดงเป็นฉาก เป็นชุดหรือการแสดงตอนทั้งเรื่องตามแผนการฝึกซ้อมที่กำหนดในแต่ละครั้ง

กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอน สุดสาครจับม้านิลมังกรจากกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการวิจัย โดยพบว่ามีกระบวนการร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) เพื่อสร้างสรรค์การแสดงร่วมกับศิลปินคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนตามผลของการวิจัย ดังนี้

1. การสร้างบทสำหรับการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร จากการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ. 2565 คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนได้สร้างสรรค์หนังใหญ่ร่วมสมัยจากวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีซึ่งแตกต่างจากคณะหนังใหญ่อื่น ๆ ที่แสดงเรื่องราวเกียรติ ด้วยเหตุที่จังหวัดระยองมีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับสุนทรภู่และเรื่องราวจากวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ดังนั้นครูอำไพ บุญรอด ศิลปินท้องถิ่นที่มีความชำนาญด้านภาษา วรรณกรรม และการแสดงหนังใหญ่ซึ่งท่านเป็นผู้บุกเบิกการรื้อฟื้นการแสดงหนังใหญ่วัดบ้านดอนมาตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจึงได้เขียนบทและออกแบบการเชิดหนังใหญ่จากวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ท่านมีความคิดเห็นว่าตัวละครในเรื่องพระอภัยมณีสามารถสร้างสรรค์ตัวหนังใหญ่รูปสัตว์ทะเลประเภทต่าง ๆ น่าจะเหมาะสมกับการเชิดหนังใหญ่ของนักแสดงเยาวชนของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนที่สามารถร่วมแสดงในโอกาสต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยและคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนเพื่อร่วมสร้างสรรค์การแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ให้ทำการศึกษาบทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทรซึ่งประพันธ์บทสำหรับการแสดงโดยครูอำไพ บุญรอดเพื่อนำมาวิเคราะห์แนวทางการเล่าเรื่อง การใช้ดนตรีประกอบการแสดง ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์บทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร โดยสรุปแนวทางการแสดงเพื่อนำไปพัฒนาการสร้างสรรค์บทการแสดงสำหรับหนังใหญ่ เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ตัวละคร เมื่อทำการศึกษาการกำหนดตัวละครที่นำมาใช้ในการแสดงหนังใหญ่พบว่า คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนได้กำหนดการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทรโดยการนำหุ่นละครเล็กนางผีเสื้อสมุทรและพระอภัยมณีมาใช้ในการแสดงร่วมกับตัวหนังใหญ่

2. บทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง แนวทางการเล่าเรื่องด้วยบทเพลง และดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงมีการนำบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครไทย นำมาใช้ในการเล่าเรื่องด้วยซึ่งขนบการแสดงหนังใหญ่กำหนดใช้การพากย์ เจริจา และเพลงหน้าพาทย์ เมื่อศึกษาจากบทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยพบว่ามีทางเลือกใช้ เพลงสังขารซึ่งเป็นเพลงที่ใช้สำหรับการเล่าเหตุการณ์ของเรื่องจากรูปแบบการแสดง ละครหุ่นกระบอก และเลือกใช้บทเพลงประกอบการแสดงละครไทย ประเภท บทเพลงเกร็ดหรือเพลงอัตราจังหวะสองชั้นนำมาบรรจบบทเพลงสำหรับใช้ประกอบการแสดงตามอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครตามลักษณะที่มาของตัวบทวรรณกรรมละคร เช่น เพลงเทพทอง เพลงมอญดูดาว เพลงเขมรกำปอ เป็นต้น

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติและที่มาของพระอภัยมณีแล้วจึงได้ศึกษานิทานคำกลอนพระอภัยมณีโดยพบว่า ตอนที่ 24 กำเนิดสุดสาครเป็นเรื่องราวที่เล่าเหตุการณ์เมื่อนางเงือกได้ถือกำเนิดสุดสาคร สุดสาครจึงอยู่กับพระฤๅษีที่เกาะแก้วพิสดารเพราะพระอภัยมณีต้องเดินทางจากไปจนเมื่อสุดสาครอายุได้ 3 ขวบ ก็มีความปรารถนาเดินทางออกตามหาบิดาของตนเอง เหตุการณ์สำคัญในตอนนี้เกิดจากสุดสาครหนีพระฤๅษีออกไปเล่นน้ำ ในขณะที่เล่นน้ำกับฝูงปลาสุดสาครพบสัตว์ทะเลรูปร่างประหลาดมีลักษณะเหมือนม้าแต่หางเป็นมังกร ดังนั้นด้วยความสนใจจึงจะเข้าไปจับแต่ไม่สามารถจับได้เพราะม้านิลมังกรมีพลังมาก สุดสาครจึงรีบกลับไปหาพระฤๅษีและเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ฟังทั้งหมด พระฤๅษีจึงได้ฟังจึงได้นั่งสมาธิเข้าฌานเพื่อต้องการรู้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคืออะไร พระฤๅษีจึงยังรู้ได้ว่า สัตว์ประหลาดที่มีหลังนั้นคือ “ม้านิลมังกร” มีพลังมาก ถ้าจะจับต้องใช้หว่ายเสกไปคล้องให้ม้านิลมังกรหมดฤทธิ์และจับมาได้ สุดสาครจึงนำหว่ายเสกจากพระฤๅษีไปจับม้านิลมังกร ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทกลอนจากนิทานคำกลอนสุนทรภู่ตอนที่ 24 กำเนิดสุดสาครเพื่อนำมาใช้ดัดแปลงเป็นบทการแสดงหนังใหญ่โดยพิจารณาจากตัวละคร ปัญหาและแรงจูงใจของตัวละคร ลำดับเหตุการณ์และการกระทำจากนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีตามที่น่าเสนอไว้ข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยจึงกำหนดแนวทางในการดัดแปลงนิทานคำกลอนเป็นบทหนังใหญ่ ไว้ดังนี้

1. การดัดแปลงบทละครยังคงยึดหลักโครงสร้างการเล่าเรื่องตามต้นฉบับนิทานคำกลอน แต่ปรับแต่งบทกลอนเพิ่มเติมเพื่อลำดับเหตุการณ์และการกระทำของตัวละครและตามลำดับของเรื่องให้สามารถใช้เป็นบทสำหรับการแสดงหนังใหญ่ได้ง่ายขึ้น

2. การนำเสนอตัวละครที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง โดยกำหนดให้ ตัวละครสุดสาครเป็นตัวละครหลัก (Protagonist) ตัวละครม้านิลมังกรเป็นตัวละครปะทะ (Antagonist) ตัวละครพระฤๅษีเป็นตัวละครสนับสนุน (Supporting Character) และมีเหล่าตัวละครสัตว์ทะเลประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวละครหมู่มวล (Ensemble)

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการสร้างสรรค์หนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร โดยมีความต้องการสร้างรูปแบบการเต้นคู่ (Pas de deux) ระหว่างตัวหนังสุดสาครและตัวหนังม้านิลมังกร เพื่อทดลองสร้างความน่าสนใจในการนำเสนอความร่วมมือในการเต้นหนังใหญ่ ในฐานะศิลปินผู้ออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่ร่วมสมัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางการดัดแปลงนิทานคำกลอนเรื่องสุนทรภู่แล้วกำหนดโครงสร้างของการเล่าเรื่อง ดังนี้

ตารางที่ 1 การกำหนดโครงสร้างการเล่าเรื่องเพื่อการดัดแปลงบท

ลำดับเรื่อง	รายละเอียด
ฉากที่ 1 เกาะแก้วพิสดาร	- การเปิดเรื่องและสร้างภูมิหลังตัวละครสุดสาคร
ฉากที่ 2 ม้านิลมังกร	- การแนะนำลักษณะของตัวละครเพื่อปูพื้นเรื่อง - สถานการณ์การเผชิญหน้าจนเกิดปัญหาจากความต้องการของตัวละครสุดสาครที่มีความต้องการจับม้านิลมังกร
ฉากที่ 3 พระฤๅษี	- การขยายสถานการณ์จากประเด็นปัญหา แรงจูงใจและความต้องการของตัวละครหลักเพื่อนำไปสู่การกระทำ
ฉากที่ 4 สุดสาครจับม้านิลมังกร	- การเผชิญสถานการณ์ความขัดแย้ง การปะทะและจุดคลี่คลายของเรื่องและความต้องการของตัวละครหลัก

ที่มา: ผู้วิจัย

ผู้วิจัยกำหนดโครงสร้างการเล่าเรื่องออกเป็น 4 ฉากเพื่อนำไปเขียนบทแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยโดยยังคงยึดรูปแบบเขียนบทการแสดงหนังใหญ่ด้วยฉันทลักษณ์ กลอนสุภาพและสลับกับบทเจรจาเพื่อสื่อสารตามขนบการแสดงหนังใหญ่ เมื่อผู้วิจัยดำเนินการเขียนบทเป็นที่เรียบร้อยแล้วได้ดำเนินการซ้อมอ่าน (Reading Rehearsal) และบรรจเพลงร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยเพื่อบรรจบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงและนำบทไปใช้ในการทดลองสร้างสรรค์

2. การทดลองสร้างสรรค์การเชิดหนังใหญ่สำหรับการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร ผู้วิจัยได้กำหนดแผนการสร้างสรรค์หลังจากการดัดแปลงบทสำหรับใช้ในการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร โดยมีความตั้งใจทดลองออกแบบการเต้น และการเชิดหนังจับสุดสาครจับม้านิลมังกรเพื่อต้องการให้เป็นฉากสำคัญในการอวดฝีมือการเชิดหนังใหญ่โดยออกแบบการเต้นคู่ (Pas de deux) ที่แตกต่างไปจากขนบการเชิดหนังใหญ่คือ การแสดงครั้งนี้กำหนดให้ผู้เชิดจำนวน 2 คนต่อหนังจับ 1 ตัว โดยใช้แรงบันดาลใจจากม้าซึ่งมีเท้าหน้าและเท้าหลัง ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดแนวทางการออกแบบการเชิดม้านิลมังกรให้มีการเทียบเคียงลักษณะตัวละครจากม้าเพื่อการออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่ ตามรายละเอียด ดังนี้

2.1 มีคนเชิดหนังม้านิลมังกร 2 คน ต่างจากแบบดั้งเดิมที่คนเชิดหนังใหญ่ 1 ตัวจะเชิดเพียงคนเดียว ผู้วิจัยได้คัดเลือกนิสิตชาย กลุ่มวิชาเอกนาฏศิลป์และกำกับศิลป์ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ชั้นปีที่ 3 ที่มีรูปร่างใกล้เคียงและมีความสามารถทางนาฏศิลป์ไทยมาทดลองออกแบบท่าม้านิลมังกร โดยนิสิตได้ศึกษาปฏิบัติระบำม้าในรายวิชานาฏศิลป์ไทยสมัยใหม่อยู่แล้ว

2.2 ผู้วิจัยทดลองออกแบบการเต้นและการเชิดหนังใหญ่โดยเลือก ฉากที่ 4 สุดสาครจับม้านิลมังกร จากบทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกรเพื่อทดลองออกแบบการเต้นและการเชิดหนังใหญ่ ก่อนนำไปปรึกษาและให้ครูอำไพ บุญรอดรวมถึงทีมงานคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน ได้พิจารณา ดังนั้นในกระบวนการทำงานขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจึงได้เชิญนิสิตวิชาเอกศิลปะการละคร หลักสูตรศิลปะการแสดง คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ซึ่งเป็นนักเชิดและนักพากย์หนังใหญ่วัดบ้านดอนร่วมสร้างสรรค์ในกระบวนการนี้ พร้อมกับนิสิตวิชาเอกนาฏศิลป์ไทยด้วย

รูปภาพที่ 4-5 การออกแบบการเชิดหนังใหญ่
ที่มา: ผู้วิจัย

2.3 แนวทางการออกแบบท่าเต้นและการเชิดผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดเพื่อการออกแบบท่าเต้นจากอัตลักษณ์ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน การเดินโขนจากการแสดงประเภทการจับและลักษณะลีลาท่าทางของม้าที่มีพลัง การทดลองออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่จากบทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร ตอนที่ 4 สุดสาครจับม้านิลมังกรครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาแนวทางการออกแบบท่าเต้นโดยใช้ความรู้และอัตลักษณ์ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนมาทำการออกแบบท่าเต้น โดยใช้แนวทางการออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่ ตามรายละเอียด ดังนี้

2.3.1 แนวคิดการออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังมาจากคำว่า “จับ” ผู้วิจัยซึ่งในการแสดงโขนและละครไทยตามขนบการแสดงของไทยปรากฏการแสดงที่มีการ “จับ” ประกอบด้วย ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ลักษณะของการกระทำในการแสดงคือ การไล่จับ การวิ่งไล่ การใช้กำลัง การกดขี่ การต่อสู้ การแสดงถึงอำนาจและพลังกำลังของสุดสาครโดยใช้ท่าเต้นจากการจับและท่าเชิดหนังใหญ่จากฉากยกرب (เรื่องรามเกียรติ์) ตามแนวทางของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน นอกจากนั้นยังใช้เทคนิคการตีหนังเมื่อมีการต่อสู้ เป็นต้น

2.3.2 การเลือกใช้ต้นทุนการสร้างสรรคจากการแสดงโขนและละครรูปแบบการแสดงที่มีจุดประสงค์ของการไล่จับในโขนและละครไทยมีการแสดงหลายชุด เช่น หนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา ย่าหรีนตามนกยูง พระลอตามไก่ พระรามตามกวาง ฯลฯ เป็นต้น ขนบในการแสดงและการใช้ดนตรีประกอบการแสดงเป็นต้นทุนในการสร้างสรรค์ผลงานได้เป็นอย่างดี ผลงานการออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกรจึงมีการออกแบบการวิ่งไล่ วิ่งไล่ตาม การวิ่งวน การขี่ การต่อสู้ เป็นต้น นอกจากนั้นผู้วิจัยยังเลือกใช้การตีบท การใช้นาฏยศัพท์ในการสื่อสารตามบทตามความต้องการของตัวละครและลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง

2.3.3 การเลือกใช้ท่าทางการเคลื่อนไหวจากอิริยาบถของม้าเพื่อนำมาใช้เป็นท่าเต้นและการเคลื่อนไหวสำหรับตัวละครม้านิลมังกร

เมื่อผู้วิจัยออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่ร่วมสมัยในฉากนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และแนวคิดการสร้างสรรคจึงได้นำผลงานไปนำเสนอในที่ประชุม

วิชาการ “Music and Performing Arts for SDGs Goals วันที่ 24 สิงหาคม 2566 ณ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพาเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ และค้นหาอัตลักษณ์ของการเชิดหนังใหญ่ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน หลังจากนั้น ได้กำหนดจัดให้มีการประชุมบทและมีการตรวจสอบแนวทางการแสดงที่เหมาะสม และสามารถนำมาปรับใช้กับนักแสดงเชิดหนังใหญ่ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน โดยมีครูอำไพ บุญรอด นายอัครพล เชิงกรายและนายมานะ ล่วงพันธ์ให้คำแนะนำ สาธิตและอธิบายรายละเอียดต่าง ๆ จากบทการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร ผลจากการประชุมจึงได้ข้อสรุปแนว การร่วมพัฒนาผลงานหนังใหญ่ร่วมสมัยจากการวิจัยครั้งนี้ โดยมีข้อเสนอเรื่องการ นำการพากย์กลับมาใช้แทนการอ่านทำนองเสนาะ การเพิ่มบทเพลงเกร็ด (เพลงสองชั้น) ที่ใช้ประกอบการแสดงโขน - ละครไทยนำมาใช้ในประกอบการแสดง

3. การนำบทหนังใหญ่ร่วมสมัยและการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยชุด สุดสาครจับม้านิลมังกรกลับไปร่วมทำงานกับศิลปินหนังใหญ่วัดบ้านดอนเพื่อ ฝึกซ้อมและจัดแสดง เมื่อผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้บทและการบรรจบทเพลงสำหรับ การแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่องพระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกรภายหลัง จากความสำเร็จของการทดลองสร้างสรรค์การเชิดหนังใหญ่ในรูปแบบการเต้นคู่ (Pas de deux) เป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงดำเนินการปรับบท การบรรจบทเพลง ตามคำแนะนำของครูอำไพ บุญรอดเพื่อทำให้บทและการออกแบบการเชิดหนังใหญ่ ตามแนวทางของผู้วิจัยมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการแสดงได้ ตามแบบฉบับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน ตามรายละเอียด ดังนี้

3.1 ปรับการใช้ทำนองเสนาะที่กำหนดใช้เป็นบทเพลงในการเล่าเรื่อง เป็น การพากย์ โดยมุ่งเน้นถึงแนวทางเฉพาะและความคุ้นเคยกับการใช้การพากย์ สำหรับผู้พากย์ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน

3.2 เปลี่ยนการบรรจบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงตามที่บทกำหนดใช้ การอ่านทำนองเสนาะเป็นบทเพลงเกร็ดหรือเพลงสองชั้นตามอารมณ์ของเรื่อง และตัวละครในขณะนั้นเช่นเพลงนาคราชและเพลงเขมรขอม เป็นต้น

3.3 งานออกแบบท่าเต้นและการขีดหนังใหญ่จากการทดลองสร้างสรรค์ฉาก 4 สุตสาครจับม้านิลมังกรมีความน่าสนใจและสามารถสร้างความแตกต่างของการขีดหนังใหญ่สำหรับหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณีโดยเฉพาะความน่าสนใจของแนวคิดการใช้นักขีดสองคนต่อตัวหนัง 1 ตัวเพื่อออกแบบให้นักเต้นเป็นชาวด้านหน้าและชาวด้านหลัง เมื่อนำแนวคิดนี้ไปใช้น่าจะสามารถสร้างความแปลกตาและความน่าสนใจการแสดงได้

3.4 การฝึกซ้อมการแสดงเพื่อเตรียมการจัดแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร ครูอำไพ บุญรอดได้ให้คำแนะนำและกำหนดการนำเสนอโดยวางแผนจัดการแสดงสำหรับผู้ชมที่เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่และชมการแสดงหนังใหญ่วัดบ้านดอน โดยคัดเลือกนักแสดงจากคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนตามลักษณะตัวละคร ควบคุมและฝึกซ้อมการแสดงโดยนายอัครพล เชิงกราย และยังวางแผนนำเสนอการแสดงหนังใหญ่จากการวิจัยและความร่วมมือสร้างงานการแสดงร่วมกัน ตามรายละเอียดการปรับบทหนังใหญ่เพื่อใช้ในการแสดงที่ปรากฏตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการปรับบทเพลงประกอบการแสดงจากการตรวจสอบข้อมูล

บท	บทเพลง ร้าง 1	บทเพลงปรับ
ฉากที่ 1 เกาะแก้วพิสดาร เปิดตัวละครสุดสาครขณะกำลังว่ายน้ำอยู่ในทะเล	เพลงไล่	
จะกล่าวถึงสุดสาครกุมารน้อย แหวกสมุทรว่ายลอยราวล่องหน พระฤๅษีเลี้ยงดูสั่งสอนมนตร์ ตั้งแต่เล็กจนจนได้สามปี แม่เป็นเจ๊กเลี้ยงเดี่ยวพ้อหายลับ ไม่เห็นกลับคืนมาราวหายหนี ไม่เคยเจอพบหน้าพ้อภัยมณี แม่จึงฝากให้ฤๅษีท่านเลี้ยงดู จับกระโจนโยนปลาตำผุดว่าย เหวี่ยงตระเวนหมุนสายร้ายราหู กระโดดเกาะเกี่ยวเกาะกอดกำปู มีเพื่อนอยู่ในที่ไม่เหงาใจ	อ่านทำนองเสนาะ	เพลงนาคราช
- ปลาทะเลต่าง ๆ ว่ายน้ำเล่น หนังสือสุดสาครจับปลาเล่น	พระเจ้าลอยถาดขึ้นเดียว, เพลงเชิด	
ฉากที่ 2 ม้านิลมังกร ม้านิลมังกรว่ายน้ำอยู่ในทะเล หนังสือตัวทะเลต่าง ๆ ประทับบนจอ (หลังจอ) - หนังสือสุดสาครว่ายน้ำเล่นจับปลาอยู่ด้านหลัง (หลังจอ) หนังสือสุดสาครว่ายน้ำมาพบม้านิลมังกร (หน้าจอ)	เพลงอัศวลีลา, เพลงม้าย่อง, เพลงเชิดฉิ่ง, เพลงร่ว, เพลงโอดตัด, เพลงเชิด	

ฉากที่ 3 พระฤๅษี ตัวหนังพระฤๅษีประทับหน้าจอ		เพลงเร็ว	
จะกล่าวถึงพระสิทธาฤๅษีเฒ่า พระพุ่มเฝ้าคอยสอนศาสตร์ฉลาดวิถียิ่ง ได้กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงกุมารแทนบุพการี เป็นสุขศรีสวัสดิ์ชื่อ สุดสาคร ครั้นตื่นจากบ่วงพิญญาณมานตบะ ก็ลุกเดินเตรียมตระงานการสอน ได้ฤๅษีเรียนเขียนอ่านร่ายคำกลอน ก็พบว่าสุดสาครไม่อยู่ที่ศาลา		อ่านทำนองเสนาะ	เพลงเขมรชอทาน
จึงโอมอ่านเสกมนต์ด้วยฤทธา ก็รู้ว่าม้านิลมังกรฤทธิ์เดชขยันแล้ว หอบห้วยสายเสกลงเลขยันต์ นำไปพันคอม้าสินธุ		ตระบองกัน	
- หนังสือมอบห้วยเสกให้สุดสาคร		ร้ว / เชิด	
ฉากที่ 4 สุดสาครจับม้านิลมังกร บัดนั้น สุดสาครฉวยเชือกแล่นลงมหาศาลาไหล ขึ้นขี่ลาพาว่ายนํ้าคล้ายคลึงไป ถึงคลื่นใหญ่มองเขม่นเห็นอาชา จึงออกอุบายร้องเรียกว่าพี่ม้า ขอจงอย่ากลัวน้องร้องเรียกหา ขอได้เห็นเป็นประจักษ์แก่สองตา กระโดดเกี่ยวเลี้ยวหวนท่อนที		ร้องเพลงเชิดจีน (ตัว 2)	
- สุดสาครไล่จับม้านิลมังกร		ดนตรีรับด้วยเพลงเชิดจีนตัว 2	
กระโดดโถมโถมถึงเข้าทั้งหวด มังกรหวดทางกระหวัดทั้งกัดขบ พอลุดมือหรือกลับเข้ารับรบ โจนประจบจับหนวดกระหมวดรั้ง เอาวงห้วยสายสิญจน์สวมศรีษะ ด้วยเดชพระเวทวิเศษขลัง ม้านิลมังกรอ่อนดั้นสั่นกำลัง สุดสาครขี่หลังจับม้าทะยานนที		ร้องเพลงเชิดจีน (ตัว 3)	
- สุดสาครจับม้านิลมังกร		เพลงเชิด - ร้ว - เดียว - เชิด	

ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดแนวทางในการดัดแปลงนิทานคำกลอนเป็นบทหนังใหญ่โดยการดัดแปลงบทละครยังคงยึดหลักโครงสร้างการเล่าเรื่องตามต้นฉบับนิทานคำกลอน แต่ปรับแต่งบทกลอนเพิ่มเติมเพื่อลำดับเหตุการณ์และการกระทำของตัวละครและตามลำดับของเรื่องให้สามารถใช้เป็นบทสำหรับการแสดงหนังใหญ่ได้ง่ายขึ้น การนำเสนอตัวละครที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง โดยกำหนดให้ ตัวละครสุดสาครเป็นตัวละครหลัก (Protagonist) ตัวละครม้านิลมังกรเป็นตัวละครปะทะ (Antagonist) ตัวละครพระฤๅษีเป็นตัวละครสนับสนุน (Supporting Character) และมีเหล่าตัวละครสัตว์ทะเลประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวละครหมู่มวล (Ensemble) กระบวนการสร้างสรรค์ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแผนการสร้างสรรค์หลังจากการดัดแปลงบทสำหรับใช้ในการแสดงหนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร โดยมีความตั้งใจทดลองออกแบบการเต้นและการเชิด

หนังม้านิลมังกรเพื่อต้องการให้เป็นฉากสำคัญในการอวดฝีมือการเชิดหนังใหญ่ โดยออกแบบการเต้นที่แตกต่างไปจากขนบการเชิดหนังใหญ่คือ การแสดงครั้งนี้ กำหนดให้ผู้เชิดจำนวน 2 คนต่อหนังจับ 1 ตัว โดยใช้แรงบันดาลใจจากม้าซึ่งมี เท้าหน้าและเท้าหลัง ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดแนวทางการออกแบบการเชิดม้านิลมังกร ให้มีการเทียบเคียงลักษณะตัวละครจากม้าเพื่อการออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนังใหญ่ ตามรายละเอียด ดังนี้

1. มีคนเชิดหนังม้านิลมังกร 2 คน ต่างจากแบบดั้งเดิมที่คนเชิดหนังใหญ่ 1 ตัวจะเชิดเพียงคนเดียว

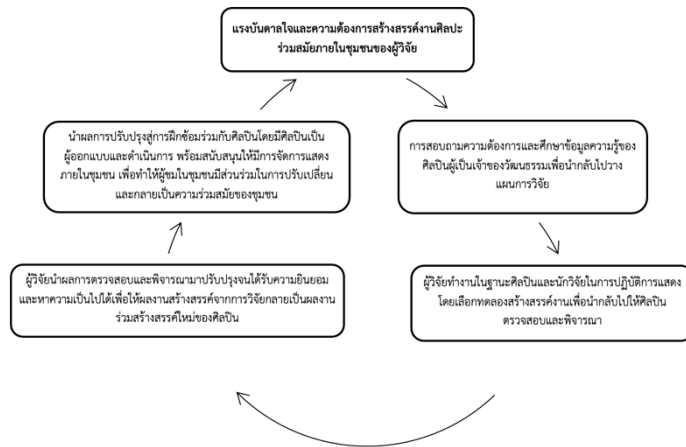
2. แนวทางการออกแบบท่าเต้นและการเชิดผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดเพื่อการออกแบบท่าเต้นจากอัตลักษณ์ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน การเดินโขนจากการแสดงประเภทการจับและลักษณะลีลาท่าทางของม้าที่มีพลัง แนวคิดการออกแบบท่าเต้นและการเชิดหนัง มาจากคำว่า “จับ” ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าในขนบการแสดงของไทยการแสดงที่มีการ “จับ” ประกอบด้วย ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ลักษณะของการกระทำในการแสดงคือ การไล่จับ การวิ่งไล่ การใช้กำลัง การชก การต่อสู้ เป็นต้น

รูปภาพที่ 6- 7 ภาพบันทึกจากการแสดงเชิดหนังใหญ่
ที่มา: ผู้วิจัย

คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนมีองค์ความรู้เฉพาะของศิลปินจากกระบวนการฟื้นฟูจนถึงการพัฒนาและยังคงร่วมทำงานกับเครือข่ายศิลปะการแสดงทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเมื่อผ่านกระบวนการสร้างสรรค์หนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง

พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกร สามารถสรุปกระบวนการในการสร้างสรรค์จากการวิจัยครั้งนี้จนเกิดเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกับศิลปินหนังใหญ่วัดบ้านดอน ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมโดยใช้กระบวนการร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กระบวนการร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) จากการวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อต้องการสร้างสรรค์ผลงานหนังใหญ่ร่วมสมัยร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยองด้วยสาเหตุจากผู้วิจัยเคยมีประสบการณ์การสร้างวิจัยทางศิลปะการแสดงร่วมกับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนทำให้เห็นว่าคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนมีความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองโดยมีนายอัครพล เริงgrayและนายมานะ ล่วงพันธ์เป็นผู้ควบคุม ดูแลการฝึกซ้อมบริหารจัดการผลิตและการแสดง การผลิตหนังใหญ่สำหรับการแสดงและงานฝีมือต่าง ๆ คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนมีเครือข่ายความร่วมมือกับหลากหลายหน่วยงานทั้งภาคเอกชนและภาครัฐในแง่ของการจัดหาทุนเพื่อพัฒนาและสร้างโอกาสในการสร้างพื้นที่การแสดง ตลอดระยะเวลาการพัฒนาการแสดงหนังใหญ่จะเห็นได้ว่าคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนมีการศึกษา การค้นคว้าและการพัฒนาแนวทางการนำเสนอหนังใหญ่เพราะนอกจากหนังใหญ่วัดบ้านดอนมีบทบาทต่อชุมชนในฐานะ

ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านดอนแล้ว คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนสามารถค้นหาแนวทางให้ผู้ชมปัจจุบันยังคงสนุกและได้รับสุนทรียะทางการแสดงหนังใหญ่ไปด้วยโดยการจัดการให้มีการสาธิตการแสดงการศึกษาและเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดบ้านดอนซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่คณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนทำหน้าที่อนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนได้ดี เมื่อได้ร่วมทำผลงานสร้างสรรค์ผ่านการวิจัยครั้งนี้จึงทำให้พบความเป็นไปได้ของผลงานวิจัยที่นักวิจัยได้ทำหน้าที่ฐานะศิลปินที่สร้างสรรค์งานยังคงแสดงเจตจำนงการสร้างงานที่ตนเองสนใจตามความชำนาญเฉพาะโดยไม่ยึดเยียดหรือใช้อำนาจจากกระบวนการศึกษาทำให้องค์ความรู้เดิมของศิลปินในชุมชนถูกกดทับหรือคิดว่าแนวทางการแสดงดั้งเดิมไม่เป็นที่ยอมรับ ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการทัศน์ใหม่จากการวิจัยปฏิบัติการร่วมกับศิลปินครั้งนี้ทำให้การศึกษาคำความรู้ของศิลปินในชุมชน (Artist Knowledge) มีความสำคัญและเป็นการบันทึกองค์ความรู้ของศิลปิน สามารถยกระดับเป็นผลงานทางวิชาการที่ได้มาจากศิลปินในชุมชน

ผลงานสร้างสรรค์หนังใหญ่ร่วมสมัยเรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครจับม้านิลมังกรจึงกลายเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่สามารถต่อยอดจากผลงานสร้างสรรค์จากองค์ความรู้เดิมของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน ทำให้การแสดงหนังใหญ่เข้าถึงผู้ชมได้ง่ายทั้งเรื่องราวที่นำมาใช้ในการแสดง การดำเนินเรื่อง ดนตรี บทร้อง ภาษาและการเชิดหนัง ฯลฯ เป็นผลงานร่วมสมัยภายในชุมชนที่มีส่วนร่วมจากนักวิจัยในฐานะ “คนนอก” พื้นที่แม้ว่าผลงานจะเริ่มจากพื้นที่ของนักวิจัยภายในมหาวิทยาลัยแต่เมื่อเริ่มต้นจากการร่วมคิดร่วมสร้างของศิลปินในชุมชนแล้วสามารถนำผลงานกลับเข้าไปร่วมสร้างในชุมชนทำให้ศิลปินเกิดความเป็นเจ้าของและนำกลับไปจัดแสดงให้ผู้ชมซึ่งอยู่ในชุมชนมีโอกาสได้รับรู้ถึงการปรับและการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างจากการแสดงเดิมเพื่อให้ผู้ชมในชุมชนได้พิจารณา คัดกรองหรือพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์ก็สามารถสนับสนุนให้เกิดจุดเริ่มต้นของความร่วมสมัยในชุมชนได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การทำงานสร้างสรรค์ผ่านการวิจัยร่วมกับศิลปินในชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมซึ่งมีภูมิรู้ที่สะสมและเป็นความรู้เฉพาะของศิลปินผู้วิจัยต้องคำนึงถึงบทบาทของนักวิจัยในการใช้กระบวนการแก้ปัญหาหรือการตั้งสมมติฐานผ่านสายตาและประสบการณ์ด้านเดียวของผู้วิจัย ผู้วิจัยต้องศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนและเจ้าของวัฒนธรรม

2. ผลงานวิจัยครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประโยชน์กับคณะหนังใหญ่วัดบ้านดอน การสร้างสรรค์ผ่านการวิจัยยังสามารถทดลองสร้างผลงานสำหรับการแสดงภายในโรงละครเพื่อค้นหาเทคนิคการแสดงและการเสนอบนเวทีหรือแม้แต่การผสมผสานดนตรีหรือเทคนิคอื่น ๆ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างความน่าสนใจในการแสดงสำหรับผู้ชมในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- นิทานคำกลอนสุนทรภู่. (2544). *พระอภัยมณี (พิมพ์ครั้งที่ 16)*. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ปิ่น บุตรี. (2566). *ตามรอยหนังใหญ่วัดบ้านดอน จ.ระยอง*. www.mgrounline.com. <https://mgrounline.com/travel/detail>
- พันพิสา ฐูปเทียน. (2556). *หนังใหญ่วัดบ้านดอน: การสร้างรากใหม่ที่ยั่งยืน*. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, โครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อำไพ บุญรอด. (2565, 9 ธันวาคม). *ประวัติหนังใหญ่วัดบ้านดอน* [การสื่อสารส่วนบุคคล].
- มานะ ล่วงพัน. (2566, 10 มีนาคม). *การออกแบบท่าเต้น* [การสื่อสารส่วนบุคคล].
- อัศรพล เชิงกราย. (2566, 10 มีนาคม). *การกำกับท่าเต้น* [การสื่อสารส่วนบุคคล].

